

Olgun KÖZLEME (*)

TÜRK MUTFAK KÜLTÜRÜNDE SİYASİ, SOSYAL VE DİNİ SEMBOLİZM

Öz

Biyolojik ve fizyolojik bir işlemiden öte olan yemek, siyasi, dini, sosyal ve ekonomik anlamlarla yüklü bir semboller yumağıdır. Bir yemek eşitliği, eşitsizliği, meşruiyeti, rütbeyi, cömertliği, memnuniyet ve memnuniyetsizliği sembollerle içinde barındırmaktadır. Yeryüzünde yaşayan bütün mutfaklarda olduğu gibi, Türk milletinin mutfağında da çeşitli semboller bulunmaktadır. Yemek, eski Türklerde yönetim için bir meşruiyet kaynağı olmuştur. Yine eski Türklerde yemek, insanların statülerinin belirlendiği en önemli kültürel zemini oluşturmaktaydı. Türklerin İslamlaşma süreci ile birlikte dini semboller Türk mutfağında yoğun olarak görülmeye başlanmıştır. Süreç içerisinde İslami sembollerle sarılı bir mutfak haline gelen Türk mutfağında, bazı besinler daha çok öne çıkmıştır. Bunlar arasında su, ekmek, tuz, zeytin ve hurma gibi yiyecekler, bereket ve sağlığın bir göstergesi olarak dini-kültürel kaynaklı sembolik besinler olarak ayrıcalıklı bir yere sahiptirler.

anahtar kelimeler

Sembolizm, siyaset, din, mutfak, kültür ve gelenek.

abstract

Turkish Culinary Culture Political, Social, and Religious Symbolism

Other processed food that biological and physiological, political, religious, social, and economic meanings of symbols loaded ball. A dining equality, inequality, legitimacy, rank, generosity, satisfaction and dissatisfaction is

steeped in symbols. Living on earth as it is in every kitchen, there are various symbols of the Turkish nation in the kitchen. The food has been a source of legitimacy for the ancient Turks management. However, the ancient Turkic dining, and cultural background of the people were the most important status is determined. Busy with the process of Islamization of the Turks in Turkish cuisine to be seen as religious symbols. Islamic symbols in the process of Turkish cuisine that has become wrapped around the kitchen, some food are more prominent. These include water, bread, salt, foods such as olive and palm, as an indicator of fertility and healthy in a privileged place in the religious-cultural origin are symbolic foods.

keywords

Symbolism, politics, religion, culinary, culture, and tradition

Giriş

Sadece biyolojik ve fizyolojik bir işlem den ibaret olmayan yemek, siyasi, dini, sosyal ve ekonomik anlamlarla yüklü bir semboller yumağıdır. Bir yemek eşitliği, eşitsizliği, meşruiyeti, rütbeyi, cömertliği, memnuniyet ve memnuniyetsizliği sembollerle içinde barındırmaktadır. Dünya üzerinde yaşayan her milletin kendine özgü bir mutfak kültürü bulunmaktadır. Yine bu mutfak kültürleri birbirine benzer veya birbirinden farklı pek çok sembolleri içinde barındırmaktadır. Bazen siyasi bir araç, bir güç ilişkisi, bazen ekonomik bir gösterge ve bazen de dini bir sembol olarak karşımıza çıkan yemeğin, Türk mutfağında ilk siyasi ve ekonomik sembollerine Orhun Adillerin de rastlanılmaktadır. Eski Türklerde yemek, bir sosyal sembol olarak düzeni kuran önemli bir araçtır. Yönetim için bir meşruiyet ve halk için bir statü göstergesiydi. Yemek aynı zamanda toplumun düzenini, disiplinini ve şeref dağılımını sağlayan bir vasıta ve semboller yumağıydı. Öte yandan eski Türklerde yemeğin dışında herkesin atası soyluydu ve herkes aynı seviyedeydi.

Türklerin İslamlaşma süreci ile birlikte dini semboller de Türk mutfağında yoğun olarak görülmeye başlanmıştır. Selçukluda ve özellikle de Osmanlıda yemek siyasi bir güç göstergesi olarak görülmüşse de, yedirmek veya cömertlik aynı zamanda dini gayelerle de yapıldığı için İslam'ın kabulünden sonra mesele iki boyutlu bir hal almıştır. O kadar ki, dışarıdan bakan bir yabancı için Türk mutfağı İslami sembollerle sarılı dinin şekillendirdiği bir mutfaktır. Bazı dini gün ve gecelerde özellikle bir takım yiyecekler sembolik pek çok anlamlara sahiptirler. Bunlar arasında su, ekmek, tuz, zeytin ve hurma gibi yiyecekler bereket ve sağlığın bir göstergesi olarak dini-kültürel kaynaklı sembolik besinler olarak ayrıcalıklı bir yere sahiptirler. Ayrıca dini gün ve gecelerde bir takım yemekler sembolik pek çok anlamlara sahiptirler.

1. Siyasi ve Sosyal Bir Gösterge Olarak Türk Mutfak Kültüründe Yemek

Dünyada dil kullanmayan bir insan topluluğu bulunmadığı gibi, kendine özgü bir mutfak geleneği olmayan toplum da bulunmamaktadır. Her milletin mutfak kültüründe pek çok dini ve siyasi semboller bulunmaktadır. Yemeğin sembolizmini Michael Dietler şu isabetli yorumuyla oldukça özlü bir biçimde ortaya koymaktadır: *“Yemek önemli bir siyasi araçtır; güç ilişkisiyle alakalı topluma yönelik etkinlikte önemli bir role sahiptir”* (Dietler, 1998: 87). Yemek, sadece biyolojik ve fizyolojik bir işlem den ibaret değildir. Dietler’in de yukarıda özetlemiş olduğu üzere yemek siyasi, dini, sosyal ve ekonomik anlamlarla yüklü bir semboller yumağıdır. Misafiri karşılama, sofraya oturturma şekli, yemeğin kalitesi, yemeğin takdimi, yemeğin kabul edilmesi, misafiri uğurlama, yemek öncesi ve sonrası sarf edilen sözler ve duruma göre yapılmış olan yemeğin türü hep sembolik değerlerle yüklüdür. Bir yemek eşitliği, eşitsizliği, meşruiyeti, rütbeyi, cömertliği, memnuniyet ve memnuniyetsizliği sembollerle içinde barındırmaktadır. Yeniçerilerin bazen yemeği boykot etmeleri de yönetime karşı isyanın veya memnuniyetsizliğin sembolik bir göstergesiydi.

Türk mutfağındaki sembollerle ilgili ilk yazılı bilgilere Orhun Abideleri’nde rastlanılmaktadır. Bu kitabelerde Kül Tigin millete şöyle seslenmektedir: *“Türk milleti, tokluğun kıymetini bilmezsin. Açlık, tokluk düşünmezsin. Bir doysan açlığı düşünmezsin. Öyle olduğu için, (seni) beslemiş olan kağanının sözünü almadan her yere gittin. Hep orada mahvoldun, yok edildin. Orada, geri kalanınla her yere hep zayıflayarak, ölerək yürüdüñ. Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için, kağan oturdum. Kağan oturup aç, fakir milleti hep toplattım. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım”* (Ergin, 2000: 18-19). Bilge Kağan’ın da benzer ifadeler kullanarak anlattığı bu sözlerden, kağanın halkının beslenmesini, barınmasını ve rahatını sağlamak zorunda olduğu anlaşılmaktadır. Kağan da bunun karşılığında, milletinden itaat ve sadakat beklemektedir. Yedirmek ve giydirmek sembolik açıdan kağanın gücünü ve meşruiyetini sağlamaktadır. Yemeğin siyasi bir araç olarak, güç ilişkisi ile alakalı toplumsal etkinliklerde önemli bir role sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Eski Türklerde bir sosyal sembol olarak düzeni kuran yemek, özellikle davet, toylar ve ziyafetlerde belirli sembollerle yüklüydü. Yöneticilerin halkına yemek yedirme ve ziyafet çekirtme zorunluluğu bulunmaktaydı. Öyle ki, halkın kendisine toy ve ziyafet çekmeyen bir yöneticiden şikâyet etme hakkı da vardı. Eski Türk toplumunda bir sınıflaşma olmamasına rağmen, söz konusu davet ve şölen yemekleri olunca durum değişmekteydi. *Ülüş* denilen töreye göre, topluluk halindeki yemeklerde, davetlilerin kızartılmış bir koyunun neresinden yiyeceği önceden belliydi. Bu atalardan gelen miras yoluyla belirlenmekteydi. Çünkü ataların hizmet ve bahadırılık derecesi herkes tarafından bilinmekteydi.

Ancak torunlar, kendi hizmet ve bahadırılıkları ile pay haklarını değiştirebiliyorlardı. Öte yandan kötü bir hareket yaparak cezalandırılanlar da, ülüş veya pay haklarını kaybediyorlardı. Ziyafet ve toylarda hak mahrumiyetine maruz kalanlar, mera ve otlak haklarını da kaybediyorlardı. Buradan da anlaşılmaktadır ki eski Türklerde yemek, sadece yenilen ve açlık giderilen bir fiilden ibaret değildi. Yemek aynı zamanda toplumun düzen, disiplin ve şeref dağılımını sağlayan bir vasıta ve semboller yumağıydı. Yemeğin dışında herkesin atası soyluydu ve herkes aynı seviyedeydi. Ancak hizmet ve şerefle insanlar arasında bir derecelendirme yapılmaktaydı ki, bu da toplu yemeklerde en somut biçimde ortaya konmaktaydı (Ögel, 2008: 16).

Benzer ifadeler *Kutadgu Bilig'*de de bulunmaktadır. Yusuf Has Hacib bu esrinde, hükümdarın tuz ve ekmeğinin çok olmasını, halkının karnının doymuş olmasını, eğer böyle olmazsa siyasi huzursuzluk baş göstereceğini belirtmektedir (Yusuf Has Hâcib, 1947, II: 105). Eski Türklerde toy ve aş olarak adlandırılan halk ziyafetleri bir güç gösterisinden ziyade, bir hükümdar için hem bir ayrıcalıktır, hem de bir zorunluluktur (Ünsal, 2008: 182). Bu yüzden, ülkenin meselelerini konuşmak için kağanın belli aralıklarla verdiği toyların sembolik anlamları da bulunmaktaydı. Bu ziyafetler davetliler için aynı zamanda derece ve statülerin karşılıklı olarak tanınmasının veya yeniden onaylanmasının sembolik bir unsuru idi. Davetlilerin hangi çadırda ağırlandığı, kağanın hangi tarafına oturtulduğu (İslam inancına göre sağ taraf sol taraftan daha üstün görülmektedir) ve oturmada kağana göre kaçınıcı sırada bulunduğu ve yemeğin hangi tarafının kendisine sunulduğu belli semboller içermekteydi (İnan, 1987: 24-42). Belli bir düzene ve protokole göre oturuşan sofrada eğer hükümdar Kayı boyundan ise, sağ kol beyleri de kayı boyundan olurdu. Buna göre hükümdarın sağından başlayarak sırasıyla Kayı, Bayat, Halka Evli, Yazır, Döver, Dodurga, Yaparlı Afşar, Kızık, Beydilli, Kargın ve Karaevli şeklinde oturulurdu. Hükümdarı sol tarafına da sırasıyla Bayındır, Peçenek, Çavundur, Çepni, Salır, Eymir, Alayutlu, Üreyir, İğdir, Beğdüz, Yiva ve Kınık boyları otururdu (Sürücüoğlu, 2008: 74). Öte yandan, davetlilerin yemeği yemeleri, kağanın otoritesinin kabul edildiği ve ona itaat edileceği anlamını taşımaktaydı. Yemek aynı zamanda birlik ve beraberliğin de bir göstergesiydi. Önemli meselelerden önce bir araya gelinmesi ve birlikte yemek yenilmesi, yemek sembolizmi üzerinden verilen birlikteliğin ve gücün dostta düşmana ilan edilmesi olarak görülmüyordu (Ögel, 2008: 10). Ayrıca *Divânü Lûgati't-Türk'*de, İbn Batuta Seyahatnamesi'nde, Korkut Ata isimli Oğuz ozanına mal edilen ve aslında Oğuz Türkleri arasında oluşarak 14. ve 15. yüzyıllarda yazıya geçirildiği bilinen Dede Korkut Kitabı'nda (Gizerler, 2004: 17), Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde, Selçuknameler'de, Mevlana'nın Mesnevisi'nde, saray masraf defterleri ve imarethanelerin kayıtlarında Türk mutfağındaki sembol davranışlar üzerine pek çok bilgiye rastlamanın mümkün olduğunu da belirtmek gerekmektedir.

Türklerin Orta Asya'daki hayatlarından gelen yemek ve güç arasındaki sembolizm, Büyük Selçuklulardan Anadolu Selçuklularına, onlardan da Osmanlıya ve hatta günümüze tevarüs etmiştir. 1470'lerde yürürlüğe konulan Fatih'in ünlü kanunnamesinin 35. maddesinde sultanların yemeklerini artık yalnız yiyecekleri fermanı, bölüşülemeyen siyasi gücün bundan böyle bir kişi için hazırlanmış olan sultan sofrasında sembolik bir göstergesi olarak ifade edilmektedir.

Fatih kanunnamesinde divan üyelerinin rütbe sırası ve sofraya kiminle oturacağı da belirlenmişti. *Vezir-i azam Başdefterdar*'la, geriye kalan kubbe vezirleri diğer defterdarlar ve *nişancı* ile birlikte yemek yerlerdi. Anadolu ve Rumeli *kazaskerleri*, iki adalet bakanı/baş askeri kadı ile birlikte otururlardı. Yemekler önce vezir-i azamın sofrasına sunulur, daha sonra *Çavuşbaşı* (sultan muhafız bölüğünün başı) ve yoldaşlarına sunulurdu. Vezirlere sunulan sofraya *reisülküt-tab* ve maiyeti otururdu. Kazaskerlerin kalktığı sofraya da *kapıcılar kedhüdasi* (saray kapılarını koruyan muhafız bölüğünün yöneticisi) otururdu (Akgündüz, 1990: 321). En sonunda artan yemekler Divan odasının dışında, hizmetkârlar tarafından yenilirdi. Bu protokolde görülen hiyerarşi, sembolik olarak eşit olmayan sosyal gücün kurumsal hale gelmiş ilişkilerini ortaya koymaktadır.

Eski Türklerde olduğu gibi Osmanlılarda da padişahın takdim ettiği şölen ziyafetleri, devletin (padişahın) gücünü dosta ve düşmana göstermek için bir fırsat olarak düşünülürdü. Normalde sade yemekleri ile bilinen Osmanlı sarayı, nadiren yapılan bu ziyafetlerde, sarayın gücünün ve padişahın cömertliğinin ortaya konulduğu fırsat yemekleriydi. Eski Türklerden miras kalan bu ziyafetler, aynı zamanda ekmeği veren padişahın velinimet olarak tescillendiği zamanlardı. Aslında bu ziyafetler eşit olmayan siyasi ve sosyal güç temelli mevcut kurumsal ilişkilerin en sembolik bir biçimde altını çizen ve meşrulaştıran toplantılardı (Ünsal, 2008: 187).

2. Türk Mutfağında Dini Sembolizm

Eski Türklerde olduğu gibi Selçuklu ve Osmanlıda da yemek siyasi bir güç olarak görülmeye devam etmiştir; ancak yedirmek veya cömertlik aynı zamanda dini gayelerle de yapıldığı için İslam'ın kabulünden sonra mesele iki boyutlu bir hal almıştır. Orta Asya'daki misafirperverlik ananesinin yerini vakıflar almıştır. Ancak özellikle Osmanlıda vakıflar, siyasi ve iktisadi bir gücün ötesinde elitlerin zenginliğini dinin gereği olarak muhtaçlarla paylaşılmasını sağlayan bir sistem olarak Allah rızasına dönük kurumlar olmuştur.

Yabancı elçilerin de katıldığı her türlü ziyafet yemeklerinde görülen hiyerarşik sembolizm, ikram edilen yemeklerde ve hatta yemek takdim edilen tabakların kalitesinde de kendini göstermekteydi. Kendisine şerbet sunulan kişinin değerli ve üst rütbeli olduğu vurgulanmaktaydı. Daha düşük rütbede olanlara ise şerbet yerine su ikram edilmekteydi. Eğer herkese şerbet dağıtı-

lacaksa, pekmez ya da baldan yapılan şerbetler sıradan insanlara dağıtılırken; üst rütbelilere o zamanlar için pahalı bir ürün olan şekerden yapılan şerbetler takdim edilmekteydi. İslami yasaktan dolayı alkollü içeceklerin verilmediği ziyafetlerde, şeker ve diğer tatlılar yine sembolik anlam ifade etmekteydiler. İslam dünyasında ve Osmanlı'da şeker ve tatlı, şefkat ve hayatın hoş ve güzel yönünü sembolize etmektedir. Ziyafetlerde mümkün mertebe her yemeğe şeker katılarak padişahın bütün halkına hoşgörüsünün bir sembolü olarak yemekler takdim edilmekteydi (Ünsal, 2008: 188).

Osmanlı'da ziyafetlerin bir başka sembol yiyeceği de kuşlardı. Gökyüzünde uçan bu hayvanlar bir yükseklik sembolü olarak görülürdü. Dolayısıyla üst kesim için her zaman münasip bir yemek olarak görülmüşlerdir. Normal etten daima pahalı olan kuşlar ve özellikle bunlar arasında yabani kuşlar bir zenginlik ve saygınlık göstergesiydi. Tavus kuşu yemeğinin simge olarak anlamı İslam sanatında daima cenneti sembolize etmesinde aranmalıdır. Bu durum, aynı zamanda halife de olan padişahların manevi halleriyle de ilişkili bir anlayış olmalıdır.

Türk mutfağında sembol yönü olan yiyeceklerden biri de helvadır. Türklerin tatlı veya helva ile tanışmaları İslam'ın kabulü ile başlamıştır. Selçuklu ve Osmanlılar zamanında helvanın sıradan bir besin olmaktan çıkarak sosyolojik bir değer kazanmasıyla helva etrafında zengin, güçlü ve etkileyici bir kültür oluştuğu görülmektedir. Anadolu Selçukluları zamanında helva yas, sevinç ve manevi bir bereketi paylaşmanın sembolüydü. Selçuklu resimlerinde mürşidin elinden helva alan mürid tasvirleri, esasında dini ve manevi bilgilerin paylaşımını sembolize etmekteydi (Trepanier, 2008: 66).

Osmanlı'da da helva pek çok sebeple yapıp yenilmekteydi. Bir insanın doğumundan başlayıp ölümünden sonra bile onun adına yenmeye devam edilen tek besinin helva olduğu kültürel anlayış, bugün de kısmen devam ettirilmektedir. Her türlü acı ve sevinçli olaylar tatlı ile paylaşılır. Acılar paylaşılıp azaltılır ve sevinçler paylaşılıp çoğaltılır. Ölümünden sonra helva dağıtılması kadere razı olmayı, sevinçli olayların arkasından helva dağıtılması ise şükür ve sevinci paylaşmayı sembolize etmektedir. Kısaca helva dağıtımı, bütün yönleriyle kaderin eş, dost, akraba ve komşuyla paylaşımını sembolize etmektedir (Tufan, 2008: 125).

Osmanlı sarayında bir başka sembolik yemek de her üç ayda bir Yeniçerilere ulufe (maaş) ödemelerinin yapıldığı günde verilen *taam-ı yağma* adındaki yemekte görülmektedir. Maaş ödemelerinin ardından avluda sessizce bekleyen binlerce askerin, tepsiler veya çanaklarla yere dizilmiş çorba, zerde ve etten oluşan yemekleri yemeleri için padişahın işaretiyle *vezir-i azam* tarafından izin verilirdi. Az sonra büyük bir uğultuyla çanak kapma yarışı başlardı. Bu yemeğin birkaç sembolik anlamı mevcuttu. Hükümdar onlara maaş verir ve beslerdi. Onlar da hak ettiklerini alır ve sadık hizmetkârlar olarak padişahın otoritesini

de kabul ederlerdi. Bu yemeğin diğer bir anlamı da yabancı elçilik temsilcilerine padişahın askerlerinin ne kadar disiplinli ve saldırgan olduğunu göstermekti (Yerasimos, 2002: 24-25). Her zaman sadık olmayan yeniçerilerin yemeği reddetmesi, yemek kazanlarını ters çevirmeleri “*kazan kaldırmak*” deyiimiyle meşhur olmuş ve yönetime karşı memnuniyetsizliğin ve isyanın sembolü olmuştur (Koçu, 2004: 111). Yeniçerilerin kazan kaldırma hareketi sıklaşarak devleti zaafa uğrattığı için bu ocak II. Mahmut tarafından 1826’da kaldırılmıştır. Ancak “*kazan kaldırma*” ifadesi bir başkaldırı, ayaklanma, protesto ve karşı gelmek olarak varlığını Türk siyasetinde ve sosyal hayatında devam ettirmiştir. Bu ifade günümüzde de siyasi veya sosyal güç ile yemek arasındaki ilişkiyi sembolize etmeye devam etmektedir.

Her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da müreffeh kesim herkesin ulaşamayacağı sembol besinleri tercih etmektedirler. 1980’lere kadar Türk zenginlerinin gözde yiyeceği tavuk eti idi. O zamanlar bir kilosu birkaç kilo kuzu etine tekabül eden tavuk eti, zenginlerin mangal partilerinin vazgeçilmeziydi. Ancak tavuk yetiştirmedeki gelişmelerden dolayı, bu besini herkesin alabilecek duruma gelmesi, tavuk etinin zengin kesimin gözünden düşmesine sebep olmuştur. Şimdilerde bunun yerini kuzu eti almış gibi görünmektedir (Chase, 2009: 81-82). Dünyanın her yerinde olan yemeğin sembolik göstergesiyle toplum hiyerarşisinin belirlenmesi Türk toplumunda da görülmektedir.

Dini etkinin yoğun olduğu Türk mutfağında su ve ekmeğin ayrı bir yeri bulunmaktadır. Ekmek Türklerin tarımla uğraşmaya başladığı ve hemen arkasından İslam’a girdikleri dönemlerde değer kazanmaya başlamıştır. Uzun olmayan bir zaman içerisinde ekmek Türk toplumunda bütün besinlerin, emeğin ve yemeğin yerine kullanılan kutsal bir mahiyet kazanmıştır. “*Ekmek parası*”, “*ekmeğimin tuzu yokmuş*”, “*ekmeğimizi yiyelim*”, “*ekmek çarpsın*”, “*ekmek teknesi*” gibi halk arasında yaygın olan sözler de bu durumu göstermektedir. Ekmek yerlere atılmaması, çiğnenmemesi gereken ve üzerine yemin edilen tek nimet olarak görülmektedir. Eski Türk ekonomisinde hayvancılıktan sonra ekonominin ikinci temelini oluşturan ekmek, güçlü ekonomiyi ve Türklüğü sembolize etmektedir. Türk dilinde bulunan “*darı ekmekli kafır*” deyiimi de hem güç eksikliğini hem de Türk olmayan toplulukları ifade etmektedir (Gizerler, 2004: 23).

Anadolu Türk toplumunda ekmek gibi sembolik bir değer yüklenen diğer besin de sudur. Suyun sembol bir nimet olarak öne çıkması bütün İslam ülkelerinde de görülmektedir. Bu durum, kanın ve şarabın yasak olmasından ve suyun tek temizleyici olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Saflığın, gücün ve berraklığın sembolü olarak görülen suyun, tabiatı ve hayatı güzelleştirdiği kabul edilmektedir (Tapper, 2009, 221: 225). İnsanlar birbirlerine dua ederken de “*su gibi aziz olasin*” demektedirler. Yolcuların arkasında serpilen suya kadar o pek çok iyiliğin kaynağıdır. Anadolu’da susuz bir cennet tasavvur edilemez. Kutsal kabul edilen zemzem suyunun da bu anlayışın oluşmasında etkisi olmalıdır.

Ekmek ve sudan sonra çorba da Türk mutfağında sembolik değer taşıyan diğer bir besinidir. Türk geleneğinde mutluluğun tarifi sıcak çorba, sıcak ev ve ağrısız vücut olarak özetlenmiştir. Çorba hem kanaatkârlığı hem de muhtaç olunmadığını göstermektedir (Araz, 1986: 33). Günlük çorbanı kaynayabilmişse veya bir çorba parası kazanabilmişsen mutlu olup şükretmen gerekmektedir. Türk mutfak kültüründe kanaatkârlık ve mutluluk arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır.

Türk mutfağında önemli dini sembollerle yüklü diğer bir yemek de, besleyici özelliği ile Türk mutfağının zenginliğine büyük değer katan aşuredir. Bir inanışa göre aşure, cennette şeytana aldanıp ve bu yüzden dünyaya gönderilen Âdem peygamberin tövbesinin kabulünün bir sevinç göstergesi olarak pişirilmektedir. Ayrıca aşure, İbrahim peygamberin Nemrut'un ateşinden kurtuluşunun sevincini sembolize eden bir şükran tatlısı olarak da görülmektedir. Yakup peygamberin oğlu Yusuf peygambere kavuşmasının sevincinin paylaşılması olarak kutlanmaktadır. Nuh peygamberin tufan sona erdikten sonra karaya tekrar ayak basmalarıyla selamete ermelerinin bir göstergesi ve kalan yiyecekleri karıştırılarak bir yemek yapıp yemelerinin bir geleneği olarak da kutlanmaktadır. Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'ın Kerbela'da şehit edilmesinden sonra acıları paylaşmanın ve barış arzusunun simgesi olarak da pişirilip dağıtılmaktadır (Araz, 1989, 33-34). Ramazanlarda, kandillerde, bayramlarda, sünnet düğünlerinde, asker uğurlamalarında ve kutsiyet yüklenen daha pek çok durum ve zamanlarda pişirilen, yedirilen ve dağıtılan yemeklerin dini sembollerle yüklü zengin anlamları bulunmaktadır. Dini gün ve gecelerle başlayan Türk mutfağındaki dini semboller, zaman içerisinde Türk mutfağının geneline nüfuz eden kültürel bir yapı halini almıştır.

Sonuç

Yemek, biyolojik ve fizyolojik bir faaliyetten öte, siyasi, dini, sosyal ve ekonomik anlamlarla yüklü bir semboller yumağıdır. Bir yemek eşitliği, eşitsizliği, meşruiyeti, rütbeyi, cömertliği, memnuniyet ve memnuniyetsizliği sembollerle içinde barındırmaktadır. Dünya üzerinde yaşayan bütün milletlerin mutfaklarında olduğu gibi, Türk milletin mutfağında da çeşitli semboller bulunmaktadır. Eski Türklerden günümüze yemek, yönetim için bir meşruiyet ve halk için ise bir statü göstergesi olmuştur. Türklerin İslamlaşma süreci ile birlikte dini sembollerin yoğun olarak görülmeye başlandığı Türk mutfağı, bu mirası pek az değişikliklerle bu günlere taşımıştır. Daha çok dini gün ve gecelerle başlayan sembolik yiyecekler ve içecekler zaman içerisinde Türk mutfağının geneline yayılmıştır. Türk mutfağında su, ekmek, tuz, zeytin, helva ve hurma gibi yiyecekler bereket, sağlık, sevgi ve paylaşmanın dini bir göstergesi olarak ayrıcalıklı bir yere sahip olmuştur.

Notlar

- (*) Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi(ÇOMÜ) Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

Kaynaklar

- Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1990.
- Araz, Nezihe, "Türk Yemek Geleneği" İçinde: *Birinci Milletlerarası Yemek Kongresi (Türkiye 25-30 Eylül)*, Derleyen: Fevzi Halıcı, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986.
- Araz, Nezihe, "Türk Yemek Töresi" İçinde: *ikinci Milletlerarası Yemek Kongresi (Türkiye 3-10 Eylül)*, Düzenleyen: Fevzi Halıcı, Konya: Konya Kültür ve Turizm vakfı Yayınları, 1989, s. 33-34.
- Chase, Holly, "Meyhane Mi? McDonald's Mı?: İstanbul'da Ayak Üstü Yemeğin Evrimi", İçinde: Zubaide, Sami ve Tapper, Richard, *Ortadoğu Mutfak Kültürleri*, Çev: Ülkün Tansel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009.
- Dietler, Michael, "Feast and Commensal Politics in the Political Economy: Food, Power and Status in Prehistoric Europe." İçinde: Wiessner and Schiefenhövel, *Food and the Status Quest*, 1998.
- Ergin, Muharrem, *Orhun Abideleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2000.
- Gizerler, Müşerref, *Türk Mutfağı ve Edirne'de Yemek Kültürümüz*, Edirne: Edirne Valiliği Yayınları, 2004.
- Koçu, Reşat Ekrem, *Yeniçeriler*, İstanbul: Doğan Yayınları, 2004.
- Ögel, Bahattin, "Türk Mutfağının Gelişmesi ve Türk Tarihi Gelenekleri", İçinde: Arif Bilgin ve Özge Samancı, *Türk Mutfağı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2008.
- Sürücüoğlu, Metin Saip, "Selçuklularda Beslenme ve Mutfak Kültürü", İçinde: Kamil Toygar ve Nimet Berkok Toygar, *Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar*, Ankara: THKATV Yayınları, 2008.
- Tapper, Richard, "Kan, Şarap, Su: Ortadoğulu Müslümanlarda İçkinin Toplumsal ve Simgesel Yanları", İçinde: Zubaide, Sami ve Tapper, Richard, *Ortadoğu Mutfak Kültürleri*, Çev: Ülkün Tansel, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009.
- Trepanier, Nikolas, "14. Yüzyıl Anadolu'sunda Yemek Kültürü", İçinde: Arif Bilgin ve Özge Samancı, *Türk Mutfağı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2008.
- Tufan, Ömür, "Helvahane ve Osmanlı'da Helva Kültürü", İçinde: Arif Bilgin ve Özge Samancı, *Türk Mutfağı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2008.
- Ünsal, Artun, "Siyasi Güç, Statü, Meşruiyet, İtaat ve Otorite Mücadelesinin Göstergesi Olarak Yemeğin Sembolizmi: Orta Asya'dan Osmanlı'ya Yemeğin Sembolik Anlamları", İçinde: Arif Bilgin ve Özge Samancı, *Türk Mutfağı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2008.
- Yerasimos, Stefanus, *Sultan Sofraları: 15. Ve 16. Yüzyılda Osmanlı Saray Sofraları*, İstanbul: YKY Yayınları, 2002.
- Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*, Haz: Reşit Rahmeti Arat, Ankara: TTK Yayınları, 1947.

